

ROZDZIAŁ PIERWSZY

Działalność Kościoła w Tychach na przestrzeni dziejów

W tej części pracy zostanie przedstawiony rys historyczny Tychów z uwzględnieniem działalności Kościoła. Początki Tychów sięgają czasów końca pierwszego tysiąclecia. Na ukształtowanie i położenie miasta, a także pochodzenie jego nazwy, miały wpływ czasy książąt śląskich. Jest to również czas budzenia się życia religijnego skupionego wokół kościołów, które były fundowane już w średniowieczu przez ludzi zamożnych. Kościół tyski w ciągu swej historii doświadczany był różnego rodzaju trudnościami, chociażby związanymi z budową nowych świątyń w Tychach. Problem ten pojawił się m.in. przy budowie kościoła Ducha Świętego, który z czasem stał się parafią macierzystą dla kościoła pod wezwaniem bl. Karoliny Kózkówny.

1. Rys historyczny Tychów i początki działalności Kościoła

Badania archeologiczne wskazują, że już przed narodzeniem Chrystusa, w czasach przedhistorycznych, z których nie ma żadnych źródeł pisanych, tutejsze strony były już zamieszkiwane przez plemiona. Wiadomo jedynie, że tryb życia tej pierwotnej ludności, jej zajęcia, rodzaj osiedlania, uzależnione były od naziemia, szaty roślinnej i nawodnienia okolic¹. Brakuje wiadomości o ich przynależności plemiennej. W tutejszych warunkach osadnicy obierali sobie na siedziby miejsca nad wodami płynącymi. To są początki osady zwanej Tychy. Do budowania zagród, to jest ówczesnych gospodarstw, wybierano zwykle suche wzniesienia nad rzekami. Oczywiście, pierwotne Tychy nie były dużą osadą. Trzeba ją sobie wyobrazić jako zespół kilku lub kilkunastu zagród, rozmieszczonych blisko siebie, według właściwości i dogodności terenu. Sięgając do początku dziejów ziemi tyskiej, warto wspomnieć o pewnym znalezisku. Otóż przy pracach ziemnych prowadzonych przed laty w Tychach znaleziono dobrze utrzymany żelazny miecz rycerski. Według opinii archeologów pochodzi on z początku XIV wieku. Ze względu na brak

¹ Por. L. Musiol, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 21-23.

szczególonych dowodów, przypuszcza się, że był tu grób, w którym złożono zmarłego rycerza wraz z jego mieczem².

Do czasów uwłaszczenia ludności wiejskiej Tychy były własnością książąt i panów na Pszczynie. Każdy książę, do którego należała ziemia pszczyńska, a później pan na Pszczynie, był równocześnie właścicielem wsi i zwierzchnikiem tutejszej ludności. Prawdopodobnie wieś Tychy miała nieregularny kształt i niespójną budowę. Było to uwarunkowane położeniem wzdłuż koryta płynącej tutaj rzeki, tzw. Tyskiego Potoku³. Osada ta zawsze leżała w granicach *dominium*⁴ pszczyńskiego i nigdy nie była sprzedawana z osobna. Stąd nie można w sposób dokładny określić jej dawnych granic⁵.

W zaraniu dziejów średniowiecznych ziemia pszczyńska wchodziła w skład piastowskiego państwa polskiego. Większa jej część, w tym również Tychy, należała do ziemi krakowskiej, według administratury kościelnej do diecezji krakowskiej. W XII wieku, czyli okresie tworzenia się odrębnych dzielnic książęcych, ziemia pszczyńska została włączona do ziemi raciborskiej i odtąd dzieliła losy księstwa raciborskiego. Autonomiczni książęta zarządzili ziemią raciborską do 1327 roku. Wtedy, szukając oparcia w silniejszych państwach, oddali swój kraj Janowi Luksemburskiemu, królowi czeskiemu. Odtąd, jako lenno czeskie, ziemia raciborska, a z nią pszczyńska, rządzona była przez krewnych Piastowiczów. Byli to książęta z rodu Przemyślidów. Rządy te trwały do 1423 roku, to jest do śmierci Jana II, księcia opawsko-raciborskiego. Następnie ziemię tę odziedziczyła po nim żona – księżna Helena, która zamieszkała na zamku w Pszczynie i rządziła do 1449 roku. Po śmierci księżnej Heleny państwo pszczyńskie odziedziczyli jej synowie oraz dalsi krewni. Ostatecznie księstwo pszczyńskie przeszło do rąk Kazimierza II, księcia cieszyńskiego i głogowskiego (od roku 1480 do 1517)⁶.

² L. Musiol, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 38-40.

³ „Przez samą wieś przepływała rzeczka, wypływająca ze wschodnich stoków wzniesienia mikolowskiego; płynie ona przez Wilkowyje, Tychy, Urbanowice i wpada opodal Bierunia do rzeki Gostyni. Jest to tzw. *Tyski Potok*, który innej nazwy specyficznej nie ma, lub też nazwa pierwotna nie przechowała się w źródłach.” L. Musiol, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 25-6.

⁴ Wielka posiadłość ziemska albo leśna należąca do króla albo możnych rodów.

⁵ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 20.

⁶ L. Musiol, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 17-18.

W 1517 roku książę Kazimierz II sprzedał całe księstwo pszczyńskie baronowi Thurzonowi – osobie nieksiążęcego rodu (Thurzona nazywano „wolnym panem stanowym”, a księstwo – „pszczyńskim wolnym państwem stanowym”, chociaż nazwa „księstwo pszczyńskie” nadal obowiązywała). Thurzonowie władali księstwem pszczyńskim do 1548 roku. Od nich posiadłości te odkupił biskup wrocławski – Baltazar Promnic. Ziemia została włączona do diecezji wrocławskiej. Po śmierci bpa ziemię pszczyńską odziedziczyli jego krewni. Pozostawała ona w ich posiadaniu do 1765 roku. Wówczas Jan Erdman, ostatni z Promniców, podarował to księstwo swojemu siostrzeńcowi, Fryderykowi Erdmanowi, księciu z Anhalt - Koethen. W 1846 roku Pszczyna stała się własnością siostrzeńca Fryderyka, a zarazem ostatniego z tutejszych książąt anhaltyńskich – Jana Henryka X, hrabiego Hochberg-Fürstenstein. W 1848 roku otrzymał od króla pruskiego tytuł księcia. Tak przedstawia się krótka historia właścicieli ziemi pszczyńskiej, którzy jednocześnie byli właścicielami Tychów, jako miejscowości kameralnej⁷.

Do interesujących kwestii należy wyjaśnienie pochodzenia nazwy Tychy. Według podań ludowych nazwa ta wiąże się z czasami dawnymi, kiedy w Tychach nie było jeszcze kościoła parafialnego. Mieszkańcy osady, położonej w miejscu późniejszych Tychów, musieli chodzić do oddalonego przeszło jedną milę kościoła w Mikołowie. Droga biegła przez lasy rozciągające się między Mikołowem a Tychami, które pełne były drapieżnych wilków. Pobożni pielgrzymi nieraz słyszeli w lesie straszliwe wycie wilków. Powstała niedaleko tego miejsca osadę, nazwali „Wilkowyje”. Nieraz też musieli przed tymi wilkami uciekać i wpadali do swych siedzib „zdyszani”. Stąd utarła się nazwa osady „Dychy”, którą później zmieniono na „Tychy” – tyle podanie ludowe⁸.

Według językoznawców nazwa „Tychy” jest niezrozumiała w tej formie, ponieważ brakuje we współczesnym języku słowa brzmiącego podobnie, z którego mogłaby powstać. Większa część nazw starych miejscowości ma dwa źródła pochodzenia: są one wzięte od osób bądź przyjęte od pierwotnej nazwy terenu, na którym później została wzniesiona osada⁹. W przypadku Tychów nie wchodzi w rachubę pochodzenie od pierwotnej nazwy właściwości terenu, ponieważ ani

⁷ L. Musiol, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 17-18

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 30.

dzisiejsze, ani dawniejsze imiennictwo naziemia nie wykazuje takiej lub podobnej nazwy. Dokonując z kolei analizy staropolskich imion osobowych, znajdziemy cały szereg nazwisk o takim i podobnym brzmieniu. Sama nazwa „Tychy”, w mowie potocznej, używana jest w liczbie mnogiej – mówi się „do Tychów”. Liczba pojedyncza wobec tego brzmiałaby „Tych”. Otóż z imieniem bądź przezwiskiem „Tych” spotykamy się w bardzo wczesnych dokumentach. Powszechne były wówczas urobienia pochodne od „Tych”, jak: Tychoń, Tychol i pokrewne Techuta, zdrobniale: Tyszek, Tyszek¹⁰. „Tychy” oznaczały tyle, co „ród Tychów”. Nazwa ta posiada charakter osobowy. Przypuszczalnie oznaczała człowieka spokojnego, cichego, błogiego, nikomu niewadzącego. Niewykluczone też, że wyraz „Tychy” (niem. *Tichau*) wywodzi się z niemieckiego „Reich” – staw¹¹.

Pierwszą wzmiankę pisaną o Tychach znaleźć można w dokumentach historycznych z 1467 roku. Jest to protokolarz z rachunkami miasta Pszczyna. Znajdujemy tam krótki zapis w języku łacińskim: *In Tichi*¹². Następną wzmianka pochodzi z 1472 roku. Pojawiła się w rachunkach za gonty dachowe wykonane przez tyskiego rzemieślnika. Obie notatki są bardzo lakoniczne. Dowodzą jednak, że wieś istniała już od dawna. W połowie XV wieku na tym terenie było rozwinięte rzemiosło. Urbarze komory pszczyńskiej z 1536 roku wskazują, że Tychy miały 18 dużych gospodarstw. Ze względu na spore zaludnienie zaliczało się do wsi większych¹³.

Tychy leżały nad stawami, wśród lasów o znacznie zróżnicowanej gęstości drzew. Gleby były tutaj słabo lub mało urodzajne, a także zabagnione. Okolice Tych i Mikołowa przez długi czas opierały się na ekspansji człowieka. Nadanie osadzie niemieckiego prawa lokacyjnego przyczyniło się do wzrostu liczby jej mieszkańców. Gęstość zaludnienia ziemi pszczyńskiej w połowie XIV wieku była niewielka, wynosiła zaledwie 4,2 osoby/km², toteż nowych osadników w Tychach witano chętnie. Z przypuszczeń wynika, że skierowano ich do wschodniej części osady¹⁴. Na wzrost gęstości zaludnienia Tychów mogła też mieć wpływ niewielka odległość

¹⁰ L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 30-33.

¹¹ *Gemeindenlexikon für die Provinz Schlesien*, Berlin 1887, s. 46.

¹² L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 34.

¹³ Tamże, s. 65-66

¹⁴ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 20.

dzieląca tę miejscowość od ważnych traktów handlowych, tj. drogi solnej – prowadzącej od Morza Czarnego przez Lwów, Kraków, Oświęcim, Bieruń Stary, Paprocany, Mikołów do Wrocławia¹⁵, oraz drogi bursztynowej – wiodącej z południowego zachodu przez Cieszyn, Żory, Mikołów, Bytom, Tarnowskie Góry do Gniezna i dalej na północ¹⁶.

Dla życia religijnego i kościelnego tyskiej osady decydujące znaczenie miał wiek XV. W tym okresie wybudowano tu pierwszy drewniany kościół katolicki, a tym samym erygowana została parafia. W urzędowym spisie kościelnym z 1326 roku, zawierającym wykaz wszystkich kościołów dekanatów bytomskiego i oświęcimskiego, do którego należały wówczas parafie ziemi pszczyńskiej, a także w spisie świętopietrza z 1374 roku nie ma żadnej informacji na temat kościoła i parafii w Tychach, co wskazywałoby, że jeszcze wtedy nie istniał. W słynnym dziele kanonika krakowskiego i historyka Jana Długosza pt. *Lieber Beneficiorum dioecesis Cracoviensis* w tomie drugim spisanim około 1470 roku jest jedynie mowa o wsi Paprocany, należącej do parafii w Lędzinach i tam placącej przypadającą jej część dziesięciny. Parafia w Tychach nie mogła wówczas istnieć, skoro skądinąd wiadomo, że osada Paprocany od początku istnienia kościoła katolickiego w Tychach należała do parafii w Lędzinach¹⁷.

Hipotezę powstania parafii tyskiej przedstawił badacz dziejów ziemi tyskiej – ojciec Emil Stanisław Drobny¹⁸, historyk i archiwista. Według niego pierwszy drewniany kościół w Tychach zbudowano przed rokiem 1449. Miała go ufundować księżna pszczyńska Helena, córka Dimitra Korybuta, druga żona Jana Żelaznego, księcia pszczyńskiego. Wniosek taki – zdaniem ojca Dobrego – można wysnuć z analizy dokumentu, który dotyczy dożywotniego zapisu dla księżnej pszczyńskiej miejscowości Mikołów i Bieruń. Księżna, znana z autentycznej pobożności, przed śmiercią w 1449 roku miała ufundować kościół w Tychach. Wiadomo, że wsławiła się ona opieką nad chorymi, fundowała kaplice i kościoły. Specyfika religijności chrześcijańskiej w średniowieczu kładła nacisk na spełnienie tzw. dobrych

¹⁵ C. Grot, *Paprocany (Szkieł monograficzny wioski górnośląskiej). Przeszłość i teraźniejszość*, Paprocany 1938, s. 7.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 109.

¹⁸ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 22.

uczynków, do których należało także fundowanie nowych kościołów. A zatem wspomniana hipoteza wykazuje pewne cechy prawdopodobieństwa. Do praktyk ludzi bogatych i pobożnych należało takie lokowanie swoich kapitałów, aby mogli je „odzyskać” w życiu wiecznym. Hipotezy tej jednak nie udało się udowodnić. Nie można wykluczyć, że w Tychach istniała kaplica, do której przychodzili na modlitwę miejscowi wieśniacy. Niemniej katolickiej parafii jeszcze wtedy nie było¹⁹.

Wzrost poziomu życia, wynikający z większej zasobności materialnej mieszkańców, przyczynił się do wybudowania w Tychach pierwszego drewnianego kościoła. Miało to miejsce po 1480 roku²⁰. Mały kościół usytuowany był zapewne w miejscu, gdzie dzisiaj łączą się ulice Starokościelna z Aleją Bielską. Tam właśnie w 1811 roku pobożny gospodarz Jan Wadas wybudował kapliczkę dla figury św. Jana Nepomucena, zakupionej w kościele bieruńskim za 2 reńskie. Pierwszy kościółek był niewielki. Zbudowany został z poziomo ułożonych sztuk drewna na planie dwóch prostokątów lub kwadratów, z których mniejszy tworzył prezbiterium, większy zaś nawę. Zarówno nawa, jak i prezbiterium oszalowano deskami lub dranicami. Kronikarz z XIX wieku wspominał, że dach kościoła musiał być pokryty gontami. Wnętrze kościoła z pewnością było skromne. Niektóre elementy mogły nawiązywać do gotyku. Nie wiadomo, ile ołtarzy bocznych znajdowało się w kościele. Na pewno była w nim chrzcielnica i konfesjonał, a także balaski. W wieży – jak pisał kronikarz – umieszczony był dzwon, który obwieszczał mieszkańcom rozpoczęcie nabożeństwa. On też wyznaczał rytm codziennego życia indywidualnego i zbiorowego mieszkańców miejscowości. Kościół otoczony był podmokłym terenem. Przypuszczalnie z braku innego dogodnego miejsca, tuż przy nim znajdował się cmentarz zwany „kościeliskiem”. Nazwa ta przetrwała w pamięci starszych mieszkańców Tychów do połowy XX wieku. W czasie wykonywania wykopów pod zabudowania gospodarcze natrafiono na ludzkie szczątki. Nie wiadomo natomiast, czy przy drewnianym kościele w Tychach istniała plebania lub jakieś parafialne zabudowania gospodarcze. Z badań, jakie poczynili Ludwik Musiol i ojciec Emil Stanisław Drobny wynika, że parafia prawdopodobnie usamodzielniała

¹⁹ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 23.

²⁰ *Katalog diecezji katowickiej 1986*, opracowanie J. Krętosz, J. Myszor, J. Pawliczek i in., Katowice 1986, s. 547.

się po odłączeniu od parafii lędzińskiej około 1480 roku. Dostępne źródła kościelne podają także rok 1482²¹. Kościół tyski miał być fundowany i uposażony przez księcia pszczyńskiego, natomiast poświęcony przez bpa²².

Parafia tyska należała do dekanatu pszczyńskiego. Powstała około 1530 roku w wyniku podziału dekanatu oświęcimskiego i przez pięć wieków należała do diecezji krakowskiej. Wiarygodna informacja potwierdzająca istnienie drewnianego kościoła pochodzi z 1529 roku. Znajduje się w dokumencie zatytułowanym *Liber retaxationum*. Była to *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej* spisana na polecenie bpa krakowskiego Piotra Tomickiego w celu pobrania podatku od duchowieństwa. Napisano tam, że „w Tychach od dawna istnieje kościół parafialny”. Zaś posługę duszpasterską sprawuje w nim ksiądz Mikołaj²³. Zapis w *Księdze Oszacowań*, wymieniający z imienia ks. Mikołaja jako proboszcza tyskiego, stanowi pierwszy wiarygodny dokument o samodzielnym duchownym pracującym w Tychach. Do dzisiaj pozostaje zagadką, czy byli przed nim inni duchowni. Brakuje wiarygodnych informacji o tyskim kościele z wcześniejszego okresu. Dopiero od XVII wieku częściej pojawiają się wzmianki w dokumentach. W protokołach sporządzonych w 1598 roku przez wizytatora biskupiego, ks. Kazimierskiego, znajduje się notka o losach kościoła znajdującego się w rękach ewangelickich pastorów. W protokole tym zaznaczono, że kościół w Tychach jest drewniany i pod wezwaniem św. Marii Magdaleny²⁴. Teren parafii (bez Paprocan) zamieszkiwało wówczas około 250 wiernych. Wieś rozwijała się raczej szybko, ponieważ z 1540 roku pochodzi przywilej karczny w Tychach, z 1541 roku – przywilej dla sołectwa Wolnego, zaś w 1545 roku został wydany przywilej dla sołectwa Stacha²⁵.

Istotny wpływ na dzieje religijne ziemi pszczyńskiej i katolickiej parafii w Tychach miały zmiany polityczne zachodzące na Górnym Śląsku w połowie XVI

²¹ *Katalog diecezji katowickiej 1986*, opracowanie J. Krętosz, J. Myszor, J. Pawliczek i in., Katowice 1986, s. 547.

²² J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 25.

²³ Tamże, s. 27.

²⁴ L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 112.

²⁵ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 31.

wieku²⁶. Ziemia pszczyńska wraz z Tychami została przemianowana we *Freiberrenstandtum* – Wolne Państwo Stanowe. Gdy władzę w państwie pszczyńskim objął Karl Promnitz, w Tychach nastąpiła reformacja. Do parafialnego kościoła katolickiego wprowadzili się duchowni luterańscy. W ten sposób parafia tyska stała się parafią protestancką zgodnie z praktykowaną wówczas zasadą *cuius regio eius religio* (czyje panowanie – tego religia). Po rozkwicie reformacji na Górnym Śląsku dość szybko nastąpił jej zanik. Punktem zwrotnym był rok 1598, w którym pod bezpośrednią władzę katolickiego cesarza znalazły się księstwa raciborskie i opolskie. Na ziemi pszczyńskiej, a więc i w Tychach, kontreformację przeprowadzał z rozkazu cesarza austriacki burgrabia – Karl Hannibal de Dohna. We wrześniu 1628 roku nakazał on wszystkim predykantom ewangelickim opuścić teren górnos Śląski w ciągu 16 dni. Parafia tyska była jedną z pierwszych w księstwie pszczyńskim, którą powtórnie w 1629 roku objęli katolicy duchowni. Możliwe, że niektórzy mieszkańcy Tychów uczęszczali jeszcze przez jakiś czas na nabożeństwa protestanckie w lasach pszczyńskich. Z zachowanego po dzień dzisiejszy zażalenia księcia pszczyńskiego Siegfrieda Promniza z 1634 roku wynika, że probostwo w Tychach na stałe przejęli „księża z Polski”. Byli to prawdopodobnie franciszkanie reformacji lub jezuita krakowscy, którzy w okresie najtrudniejszych prześladowań dla Kościoła na Górnym Śląsku sprawowali w Tychach i okolicy duszpasterstwo „misyjne”²⁷.

W 1629 roku został założony Browar Książęcy w Tychach, jednak pierwsza wzmianka o warzeniu piwa w Tychach pochodzi już z 1613 roku. Trzeba też wiedzieć, że takich browarów, jak ów dawny browar tyski na początku XVII wieku, było wówczas na ziemi pszczyńskiej znacznie więcej. Prawie każdy dziedzic wsi rycerskiej posiadał u siebie własny browar, podobnie jak każde miasto. Jednak browar w Tychach potrafił w XIX wieku podbić konkurencję drobnych browarów przez ulepszenie sposobów warzenia piwa i dzięki kapitałom rozbudował się do rozmiarów dotąd niespotykanych w tych stronach²⁸. Do czasów współczesnych zachowały się opisy tej budowli przed jej przebudowaniami w XVIII i XIX wieku.

²⁶ J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Czasy reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji 1520 – 1742*, t. 2, Warszawa 1995, s. 12.

²⁷ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, s. 45.

²⁸ L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 196-197.

Ten pierwszy zamek stał dokładnie na miejscu dzisiejszego – naprzeciwko Browaru Książęcego. Od XVII wieku Tychy były jedną z najzamożniejszych wsi powiatu pszczyńskiego. Do podniesienia prestiżu tej osady przyczyniła się również budowa zamku. Podjęcie tej decyzji wiązało się z dogodnym położeniem Tychów. Leżąca pośrodku lasów pszczyńskich miejscowość nadawała się do polowań. Miała przy tym doskonale połączenie z Pszczyną. Realizacja zamierzeń o utworzeniu w Tychach rezydencji myśliwskiej nastąpiła za panowania w Pszczynie jednego z kolejnych Promnitzów – Baltazara Erdmanna (1678 - 1703). Około 1680 roku zbudowano murowany Zamek Myśliwski. Był przeznaczony przede wszystkim do przygotowania i przeprowadzania w pobliskich lasach polowań dla panów na Pszczynie i dla ich gości. Stał się równocześnie siedzibą miejscowego atamana – wójta. Pierwsza notatka o istnieniu Zamku Myśliwskiego znajduje się w zachowanym rachunku z 1685 roku. Dotyczy on rozliczenia z murarzem z Mikołowa, który dokonywał tynkowania stojącego już wówczas budynku²⁹. Według Ludwika Musioła, herb miasta Tychy, którym jest róg myśliwski, wiąże się z tradycjami myśliwskimi. Na tym terenie istniały także dwa leśnictwa i inne urzędnictwa związane z prowadzeniem gospodarki leśnej³⁰.

Ogromne znaczenie dla życia religijnego i społecznego Górnego Śląska, a zwłaszcza dla Tychów, miał rok 1821. Data ta wiąże się z wejściem w życie ustaleń bulli papieża Piusa VII *De salute animarum* z 16 lipca 1821 roku. Na jej mocy dwa dekanaty: pszczyński i bytomski, dotychczas należące do diecezji krakowskiej, weszły w całości w skład diecezji wrocławskiej. Sytuacja polityczna Kościoła katolickiego na tym terenie uległa zasadniczym przeobrażeniom. Przestał on być w zasięgu wpływu monarchii katolickiej, jakim był cesarz austriacki. Król protestancki Fryderyk Wilhelm III, chociaż był propagatorem protestantyzmu, nie chciał zrażać do siebie duchowieństwa katolickiego. Widział w nim istotny „czynnik oddziaływania społecznego”. Postanowił wykorzystać Kościół i religię katolicką jako narzędzie germanizacji i militaryzacji państwa³¹.

²⁹ R. Kaczmarek, *Zamek w Tychach*, Tychy 1999, s. 9.

³⁰ L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 108.

³¹ K. Piwarski, *Historia Śląska*, Katowice 1947, s. 288.

Kolejną ważną datą w historii Tychów był rok 1870. Wówczas miało miejsce otwarcie ruchu kolejowego na linii łączącej Tychy z Katowicami i Szopienicami przez Murcki oraz z Dziedzicami³².

Na lata siedemdziesiąte XIX wieku przypada *kulturkampf*³³, którego ostrze wymierzone było przeciwko Kościołowi katolickiemu. Władze niemieckie wydały wiele antykościelnych i antykatolickich zarządzeń. W tych trudnych dla katolików czasach proboszczem w Tychach został ks. Karol Palica – jeden z najbardziej energicznych duszpasterzy śląskich. Był równocześnie katolickim działaczem społeczno-narodowym³⁴. Skutki *kulturkampfu* najbardziej dotknęły ludność Górnego Śląska. Pierwsze zarządzenia wywołały na Śląsku żywe poruszenie. Ludność polska odebrała je jako atak wymierzony przeciwko niej. Dawano temu wyraz między innymi na łamach „Katolika”, który uderzył na alarm „w obronie wiary i mowy ojców”. Przyjęta przez społeczeństwo postawa obrony „wartości przodków” spowodowała jeszcze większy nacisk władz zaborczych, co z kolei mobilizowało ludność. W tym czasie członkowie parafii tyskiej mieli ostoję w osobie proboszcza Palicy. Okazał się on nie tylko światłym i gorliwym duchownym, ale także człowiekiem niezwykle odważnym. Był założycielem tyskiego „Kasyna Katolickiego”. Jego członkiem mógł zostać każdy „uczciwy i stateczny katolik”, zobowiązujący się do przestrzegania przepisów statutowych zwanych „celami ideowymi”. Na „cele ideowe” składały się przede wszystkim: urządzenie odczytów, rozwój czytelnictwa, wyrabianie nawyku czytania, samokształcenie przez dyskusję i wygłaszanie referatów, organizowanie „narodowych pielgrzymek” do Krakowa i

³² L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 177.

³³ Walka ideologiczna i polityczna prowadzona w latach 1871 – 1878 przez rząd Ottona von Bismarcka i popierającą go burżuazję liberalną przeciw opozycji katolickiej w Niemczech (Centrum). Celem *Kulturkampfu* było zahamowanie wpływów papieskich i zachowanie „czystości” kultury niemieckiej. Jednocześnie *Kulturkampf* przybrał formę walki o podporządkowanie państwu Kościoła katolickiego. Po wydaleniu w 1871 jezuitów z Niemiec papież zerwał w 1873 stosunki dyplomatyczne z Niemcami. Silny opór całego obozu katolickiego, a zwłaszcza wzrost ruchu socjaldemokratycznego w Niemczech i podjęcie z nim walki, zmusiły Bismarcka do szukania dróg porozumienia z katolikami. Nawiązano stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską, złagodzone ustawy majowe. Utrzymano jednak m.in. świeckość szkół w Prusach i wpływ państwa na obsadę stanowisk kościelnych. *Kulturkampf* na ziemiach polskich pod panowaniem pruskim wyraził się w powiązaniu polityki antykościelnej z zaostreniem polityki germanizacyjnej (głównie po 1878 roku), co w konsekwencji spowodowało opór i zjednoczenie całej ludności polskiej w pokojowej walce z niemieczyzną.

³⁴ J. Tyski, *Karol Palica (1833 – 1898), ksiądz katolicki, działacz społeczno-oświatowy i polityczny*, [w:] *Słownik biograficzny ziemi pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyzna (b. r. w.), s. 208.

innych miast polskich, a także urządzenie amatorskich przedstawień teatralnych. Nie wiadomo czy tyskie Kasyno zdołało zrealizować wszystkie założenia statutowe. Brakuje dokładnych informacji o przebiegu wycieczek i powodzeniu przedstawień teatralnych³⁵.

Kolejnym zasłużonym dla parafii tyskiej był ksiądz Jan Kapica, który w poufnych raportach policji niemieckiej wymieniany był jako duchowny w szczególny sposób sprzyjający Polakom. Podczas przeszło 30-letniej działalności ksiądz Kapica pozostawił niezatartą pamięć. Poza obręb parafii tyskiej rozpowszechniła się jego skuteczna propaganda wstrzeźliwości. Zasłynął jako kaznodzieja doskonale znający psychikę ludu górnośląskiego. W trosce o pomyślność i dobro Ślązaków brał czynny udział w walkach politycznych. Kandydował w wyborach do sejmiku pruskiego w 1908 roku, z których wyszedł zwycięsko jako poseł polski w okręgu opolskim. Po niesnaskach w parlamencie wystąpił z „Koła polskiego” w 1912 roku. Pod koniec I wojny światowej starał się w rządzie o zgodę na wprowadzenie nauki języka polskiego w śląskich szkołach, przynajmniej w najniższych klasach szkół powszechnych. Natrafił jednak na zupełne niezrozumienie faktycznego położenia narodowościowego na Śląsku i spotkał się z kategoryczną odmową³⁶.

Na Śląsku zakończenie wojny nie przyniosło spokoju. Decyzja o przeprowadzeniu plebiscytu, który miał rozstrzygnąć o przynależności Śląska do Polski lub Niemiec, była powodem nieustającego napięcia. Jego rezultatem były trzy powstania. W Tychach i Paprocanach szczególnie aktywni byli powstańcy w czasie pierwszego zrywu. Dnia 20 marca 1921 roku odbył się plebiscyt, w którym mieszkańcy Tychów i okolicznych wsi zdecydowanie opowiedzieli się za przyłączeniem Śląska do Polski. W 1922 roku na mocy traktatu wersalskiego Ziemia Pszczyńska wróciła do Polski. W tym czasie Tychy i okoliczne wsie szybko się modernizowały. Było to w znacznej mierze zasługą zarządu gminy. Wieś zelektryfikowano, wybudowano murowany obiekt remizy strażackiej. Wyasfaltowano szosy łączące Tychy z sąsiednimi miejscowościami, m. in. z Paprocanami, wybrukowano ulice w samej miejscowości. Ożywiona była praca stowarzyszeń kulturalnych, patriotycznych i religijnych. Działały chóry, orkiestry

³⁵ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, s. 169-171.

³⁶ L. Musioł, *Tychy, monografia historyczna*, Tychy 1939, s. 133-135.

dęte, Towarzystwo Mandolinistów, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Towarzystwo Polek, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Liga Morska, Kolonialna i inne. W okresie międzywojennym liczba ludności Tychów wzrosła do 11 tysięcy. Konsekwencją tego było uzyskanie przez Tychy z dniem 1 stycznia 1934 roku praw gminy miejskiej³⁷.

Ważnym wydarzeniem dla życia religijnego na Górnym Śląsku było wydanie przez Papieża Piusa XI dnia 28 października 1925 roku bulli erekcyjnej. W związku z zawartym konkordatem³⁸ wprowadzała ona nową administrację kościelną w Polsce³⁹. Diecezja śląska w Katowicach, z biskupem Augustem Hlondem na czele, została podporządkowana nowo utworzonemu arcybiskupstwu krakowskiemu, które objął arcybiskup Adam Sapieha. Terytorium diecezji śląskiej wyznaczały granice województwa śląskiego, tj. obszar Administracji Apostolskiej i Wikariatu Generalnego z siedzibą w Cieszynie. W skład diecezji śląskiej weszło 18 dekanatów z 179 parafiami i tzw. stacjami duszpasterskimi⁴⁰. Bulla erekcyjna *Vixdum Poloniae Unitas* zlikwidowała dotychczasową zależność duchowieństwa polskiego na Górnym Śląsku od zagranicznych stolic arcybiskupskich, np. we Wrocławiu. Odtąd diecezja katowicka ponownie znalazła się w zasięgu wpływów polskiej myśli pastoralnej i działań praktycznych⁴¹.

Działania wojenne w 1939 roku nie spowodowały zniszczeń na terenie Tychów, gdyż główne walki w tym rejonie prowadzone były na odcinku Mikołów-Wyry. Linia obronna została w tym miejscu utrzymana, ale wobec groźby otoczenia z innych kierunków wojska polskie wycofały się. Hitlerowcy zaczęli akcję niszczenia polskich domów, rozstrzelali wielu cywilów oraz jeńców. Ludność polska aktywnie stawiała opór okupantom. Na tym terenie działały zakonspirowane oddziały AK, zwłaszcza III Batalion „Kobra” Okręgu Śląskiego Armii Krajowej. Na ulicach gminy kilkakrotnie odbyły się egzekucje. Ostatnia publiczna egzekucja miała miejsce

³⁷ *Informator Tychy*, s. 13 -14.

³⁸ Konkordat został podpisany 10 lutego 1925 roku w Rzymie przez rząd polski, na czele którego stał Stanisław Grabowski. Generalnie ujmując, zakładał on zgodność działań Kościoła katolickiego w Polsce z interesami państwa.

³⁹ W. Urban, *Ostatni etap dziejów Kościoła w Polsce przed nowym Tysiącleciem (1815 – 1965)*, Rzym 1966, s. 494.

⁴⁰ J. Myszor, *Diecezja katowicka. Krótki rys historyczny*, [w:] *Katalog diecezji katowickiej 1986*, Katowice 1986, s. 68.

⁴¹ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, s. 341.

w rejencji katowickiej 22 września 1944 roku. Przy głównej ulicy w sąsiedztwie poczty zostali powieszoni więźniowie przywiezieni z Oświęcimia. W ciągu sześciu lat wojny zginęło około 500 tyszan, 117 pozostało na zawsze kalekami. Tychy przeszły w nocy z 27 na 28 stycznia 1945 roku pod władzę Armii Czerwonej. Zacięte walki z jednostkami Wehrmachtu i Waffen SS spowodowały zniszczenie wielu zabudowań oraz wieży wodociągowej⁴².

Działania gminy i jej mieszkańców w latach 1945 – 1950 koncentrowały się głównie na usuwaniu skutków wojny oraz na odbudowie gospodarczej. Podjęta przez Prezydium Rządu z dnia 4 października 1950 roku uchwała w sprawie rozbudowy miasta zainicjowała funkcjonalno-przestrzenny rozwój ówczesnego 13-tysięcznego miasteczka do obecnego dużego organizmu miejskiego.

W tej części pracy zostały w zwięzły sposób przedstawione początki Kościoła w kontekście wydarzeń historycznych, kulturowych i społecznych. Reasumując, należy podkreślić, że na religijność i rozkwit Kościoła ogromny wpływ miały postawy wybitnych jednostek. Książęta i bogaci gospodarze fundowali kościoły, zaś kapłani krzewili ducha wiary i moralności. Zwłaszcza w czasach trudnych dla Kościoła, jak reformacja, *kulturkampf*, czy wojny, znajdowali się duchowni na miarę problemów. Szczególne zadania dla Kościoła pojawiały się w okresach rozwoju i postępu, kiedy w szybkim tempie wrastała liczba zaludnienia. Były jednak okresy, kiedy Kościół, pomimo wielu starań i przedsięwzięć, nie mógł podoląć wyzwaniom czasu. Powodem nie była słaba kondycja wewnątrz Kościoła, ale czynniki zewnętrzne, o których będzie również mowa w kolejnej – podejmującej kwestie problemów z budową kościołów – części rozdziału.

2. Kontekst powstania parafii macierzystej

Lata 1939 – 1956 w dziejach młodej diecezji katowickiej stanowiły czas szczególnej próby dla Kościoła lokalnego. W tym okresie przyszło duchowieństwu górnośląskiemu zmagać się z dwoma wrogimi systemami totalitarnymi: nazizmem i komunizmem. W ciągu tych siedemnastu lat Kościół dotykały represje o różnej skali

⁴² *Sto lat z życia miasta. Tychy i tyszanie w XX wieku*, Tychy 2005, s. 13.

i natężeniu. W obu systemach duchowni byli uznawani za wrogów ideologicznych, politycznych oraz narodowych.

Prześladowania nazistowskie rozpoczęły się tuż po wkroczeniu wojsk hitlerowskich na teren Górnego Śląska we wrześniu 1939 roku i trwały nieprzerwanie aż do 1945 roku. Konsekwentna realizacja polityki wyznaniowej i antypolskiej pociągała za sobą wiele ofiar, również spośród duchowieństwa.

Zachowanie wkraczających na Górny Śląsk wojsk radzieckich stanowiło zapowiedź prześladowań, jakie dotkną duchowieństwo ze strony drugiego systemu – komunizmu. Pierwszymi jego ofiarami byli kapłani zastrzeleni przez żołnierzy sowieckich. Dnia 1 lutego 1945 roku w Lędzinach zginął chrystusowiec, ksiądz Paweł Kontny, który stanął w obronie młodych kobiet napastowanych przez żołnierzy sowieckich. Dla komunistów Kościół był największym zagrożeniem. Odnosili się oni wrogo do wszelkich form życia religijnego. Wynikało to z ateistycznej ideologii marksistowskiej. Dla władz komunistycznych w Polsce Kościół stanowił największą przeszkodę w budowaniu tzw. społeczeństwa socjalistycznego. Komuniści nie mogli od razu przystąpić do frontalnej walki – z jednej strony ze względu na swoją słabość w tym czasie, a z drugiej z uwagi na autorytet, jakim cieszył się Kościół w społeczeństwie polskim. W pierwszym okresie po wojnie przedstawiciele nowej władzy starali się zachować pozory poprawnych stosunków z Kościołem⁴³. Jednym z pierwszych przejawów komunistycznej polityki antykościelnej był zakaz budowania nowych i odbudowywania zniszczonych podczas wojny kościołów.

Rankiem 29 stycznia do Tychów, a dzień wcześniej do Paprocan, wkroczyła Armia Czerwona. Podobnie jak w innych miejscowościach, w Tychach władzę przejęła Radziecka Wojenna Komenda Miasta z majorem Masłowem na czele. Równocześnie do „akcji” wkroczyło NKWD – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych. W zasięgu jego władzy i zainteresowania znalazła się parafia pod wezwaniem św. Marii Magdaleny i jej proboszcz ksiądz Jan Osyra. Ta tyska parafia pozostała w województwie śląskim. Tychy cechował najwyższy wskaźnik zamieszkania. Spora ilość mieszkań znajdowała się w bardzo złym stanie. Na skutek

⁴³ K. Banaś i A. Dziurok, *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939 – 1956 w dokumentach*, Katowice 2003, s. 29.

działań wojennych i okupacji wiele rodzin uległo rozbięciu. Wzrosło spożycie alkoholu. Czynniki te osłabiły kondycję religijno-kulturalną parafii⁴⁴.

Ranga Tychów w strukturze miejscowości Polski nadal rosła. Dnia 1 października 1954 roku utworzono powiat tyski. W jego skład weszły: 4 miasta (Bieruń Stary, Łaziska Górne, Mikołów i Tychy), 13 gmin posiadających własne osady (od 2 do 6). W skutek nowego podziału administracyjnego z powiatu tyskiego utworzono miasto Tychy. Miało to miejsce 12 listopada 1955 roku. Postępujący rozwój gospodarczy przekładał się na wzrost liczby mieszkańców. Wywołało to zaniepokojenie duchownych. Ze względu na duże odległości nie potrafili dotrzeć do wszystkich tyszan. Wraz z tymi przeobrażeniami urbanizacyjnymi prośby o pozwolenie na budowę kościołów w Tychach stały się głośniejsze i bardziej stanowcze.

Dnia 21 sierpnia 1980 roku erygowano parafię pod wezwaniem Ducha Świętego. Historia tego kościoła wiąże się jednak z długim oczekiwaniem na komunistyczne zezwolenie budowy. Trzy ówczesne kościoły – św. Marii Magdaleny, św. Jana Chrzciciela i w Paprocanach – nie potrafiły sprostać wyzwaniom duszpasterskim. W kościele św. Jana Chrzciciela nie pomagało odprawianie mszy świętej co godzinę. Wzrastała potrzeba rozładowania nawału pracy. Wykorzystywano różne okazje, by publicznie dać wyraz niezadowoleniu z braku zezwoleń na budowę nowego kościoła. Całość inspirował biskup Herbert Bednorz, który bardzo często gościł w tyskich kościołach i wysyłał proboszczów do władz miejskich i wojewódzkich z petycjami o zgodę. Odpowiedź była długo negatywna. Odmowa była opatrzona następującymi argumentami: brak materiałów budowlanych (przy wielkim jednocześnie marnotrawstwie) oraz że to księża i biskup chcą nowych kościołów i ewentualnie garstka bigotów, a nie szary człowiek. W rzeczywistości jednak chodziło o strukturalny czynnik ideologiczny: ateizację.

Co spowodowało, że władze wydały zezwolenie na budowę nowego kościoła? Najprawdopodobniej były to strajki w Radomiu i Ursusie w 1976 roku⁴⁵. Władze

⁴⁴ J. Wycisło, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny Tychach w zapisach kronikarskich*, s. 417-418.

⁴⁵ 25 czerwca w związku z podwyżką cen rozpoczął się strajki robotników m. in. w Radomiu, Ursusie i Płocku. W Radomiu robotnicy szturmowali KW PZPR i przez okna wyrzucali żywność z bufetu, a następnie podpalili budynek. W Ursusie robotnicy rozkręcili tory kolejowe. O godzinie 20

bały się, że swoim zasięgiem obejmą również Śląsk. Oficjalne zezwolenie na budowę kościoła w Tychach otrzymała Kuria Diecezjalna pismem Prezydenta Wojewódzkiej Rady Narodowej dnia 26 czerwca 1976 roku. I sekretarz wojewódzki Zdzisław Grudzień obiecał biskupowi Bednorzowi, że nowy kościół nie będzie zlokalizowany w przysiółkach, ale w centrum, tam gdzie jest „wielkie skupisko ludzi”. Im bardziej jednak napięcie społeczne malało, tym bardziej przesuвано lokalizację na tereny wiejskie, puste. Ostatecznie budowę kościoła przesunięto z osiedla „K” na pola żwakowskie. Kiedy powzięto decyzję o budowie na tym terenie osiedla wzorcowego tzw. rządowego o nazwie roboczej „Stella”, wtedy też władze po raz kolejny próbowały zmienić lokalizację budowy kościoła. Uzasadniano, że przecież kościół nie może stać na osiedlu rządowym. Wskazano nową lokalizację przy torach żwakowskich. Próby jednak nie powiodły się, bo teren wcześniej wyznaczony był już przywłaszczony przez Kościół katowicki. Od zezwolenia na budowę kościoła do rozpoczęcia jego budowy upłynął prawie rok i 9 miesięcy. W tym czasie załatwiano wszelkie formalności, m.in. zgodę na projekt, lokalizację kościoła, przekwalifikowanie gruntu, przywłaszczenie terenu. Dnia 9 maja 1978 roku rozpoczęto budowę kościoła pod wezwaniem Ducha Świętego. Nad pracami czuwał ks. Franciszek Resiak⁴⁶, ówczesny proboszcz w Paprocanach. Wraz z budową kościoła postępowała budowa osiedla „K”, gdzie już wprowadzali się przyszli parafianie.

Poświęcenia kamienia węgielnego dokonał biskup Herbert Bednorz. Miało to miejsce 25 lutego 1979 roku. W uroczystości wzięli udział księża i delegacje osób świeckich z dekanatów: tyskiego, mikołowskiego, pszczyńskiego i bieruńskiego. Z

premier Piotr Jaroszewicz odwołał podwyżki. Władze dokonały masowych aresztowań uczestników demonstracji. Wielu zostało brutalnie pobitych przez milicję. W dniach 27 czerwca - 2 lipca w całym kraju odbywały się wiece, mające potępić „warchołów” odpowiedzialnych za strajki z 25 czerwca i wyrazić poparcie dla Edwarda Gierka i Piotra Jaroszewicza. Dokonywano masowych zwolnień w zakładach pracy, gdzie odbywały się strajki.

⁴⁶ Urodzony 11 marca 1938 roku w Podrudzie. Absolwent Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął za zgodą papieską 25 czerwca 1961 roku (w wieku 23 lat). Po święceniach skierowany na placówkę do Katowic-Piotrowic. Po roku na własną prośbę został przeniesiony do Skoczowa - dzisiejsza diecezja bielsko-żywiecka. W lutym roku 1965 został mianowany rektorem kościoła w Nierodzimiu. Po trzech latach został wikarym w Jaworzynce. W związku z chorobą tamtejszego proboszcza, po pół roku został mianowany proboszczem tegoż kościoła. Funkcję tę sprawował przez prawie 5 lat. W lutym 1972 roku przeniesiony do Paprocan. Budowniczy kościoła w Paprocanach i kościoła Ducha Świętego oraz kompleksu kościoła z cmentarzem. Obecnie jest proboszczem w kościele Ducha Świętego. Kanonik honorowy, dziekan, członek Archidiecezjalnej Komisji Architektury i Sztuki Sakralnej.

polecenia bpa Bednorza przynosili oni dary pieniężne. Od tego dnia zaczęto prowadzić duszpasterstwo zwyczajne oraz księgi metrykalne. Dnia 11 października 1982 roku nastąpiło poświęcenie kościoła przez bpa Herberta Bednorza. Wiele prac przy budowie było wykonywanych przez parafian w czynie darmowo-społecznym. Projekt kościoła i wystrój wnętrza wykonał mgr inż. arch. Stanisław Niemczyk. Konstruktorem był mgr inż. Jerzy Maniura. Sprawami elektrycznymi zajmowała się inż. elektryk Janina Osoba, natomiast ikonografię w stylu bizantyjskim wykonał (w 60 procentach) profesor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie Jerzy Nowosielski.

Obecnie w parafii działają następujące grupy: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Parafialna Rada Duszpasterska, Zespół Charytatywny, Żywy Różaniec, Ruch Światło-Życie i Domowy Kościół, ministranci, Parafialna Służba Porządkowa, Dzieci Maryi, Katecheza dla dorosłych, Oaza Franciszkańska, Bractwo Trzeźwości oraz Międzydekanalna Grupa Powołaniowa-Żeńska. Istnieje również Zespół Teatralny – tzn. Diakonia Teatru⁴⁷.

Przedstawienie działalności Kościoła w Tychach na przestrzeni dziejów nie jest łatwe ze względu na szczupłość źródeł. Próbowano pokazać powstanie Tychów przy udziale i wpływach Kościoła. Z historycznego punktu widzenia wynika, że trudna sytuacja społeczno-polityczna z jednej strony może wypaczać religijność i moralność, ale z drugiej może odsłaniać silną przynależność wiernych do Kościoła. Dowodem tego było duże zaangażowanie ludzi przy budowie kościoła, które z czasem przerodziło się w czynny udział w życiu parafii, o czym świadczy wielość istniejących dziś grup. Ścisłe się związanie ludzi z Kościołem przez wcześniejsze zaangażowanie w budowę i wpływy Kościoła na obszary życia społecznego w Tychach zostaną omówione bardziej szczegółowo na przykładzie parafii bł. Karoliny w następnym rozdziale pracy.

⁴⁷ Ankieta o parafii Ducha Świętego w Tychach z 1994 roku. Maszynopis w posiadaniu ks. Franciszka Resiaka.